

KIS-517 – Gl. dimension

(GE – 18 11 96)

Orin an termen gallek eo La. *d"#mens"*(o "muzuliadur, muzul, ment ; muzuliadur feurlod gwinizh ar soudarded" o tont eus La. *d"#me#"*(or "muzuliañ a bep tu ; feurlodañ ; jediñ, muzuliañ" deveret e-unan diwar La. *d"(s-* ("rannañ, diforc'hiñ") + *me#t"*(or "muzuliañ ; dasparzhañ ; priziañ". En ur virout un darn eus e steriegezh ez eo bet arbennikaet an termen er Jedoniezh hag er Fizik ha, nevez 'zo, en deus gounezet kemeradurioù leterc'hadek e lavar ar preder.

A-GEÑVER GANT AN EGOR

EL LAVAR BOUTIN

Neuennus e chom al lavar pemdez en arver an termenoù oc'h aroueziañ *astennad* ar c'horfoù. Klevout a reer kenkoulz : “ la *dimension*, la taille, la grandeur d'un arbre ”, “ les *dimensions*, les mesures d'une chambre ”. A-gevatal emañ Br. **muzul** g. **-ioù**, **ment** b. **-où**.

Sterioù arbennik a gaver gant Br. *goñvor* (< La. *go(mor* "muzul endalc'h Hebreiz") arveret en droienn “ dreist goñvor ”, daskoret dezhañ e zave d'al listri gant ar ster hollek "muzul endalc'h" (GON. & VALL.). Ur ster arbennik ivez zo bet kinniget dre drestummadur da BrE. ‘*moll*’ g. o wiskañ warnañ ar c'hemeradur "muzul dibabet da reizhañ ar c'henfeurioù etre lodennoù diseurt un adeilad", Gl. *module* (sl. KIS-411, La-09, p. 452). Da venegiñ eo a-du-rall Br. *gobari* g. "muzul rakdivizet evit un elfenn adeiladiñ" Gl. *gabarit* ha Br. *kavnez* g. "treuzkiz diabarzh ur granenn", Gl. *calibre*.

ER VENTONIEZH DEDALVEZET D'AR FIZIK

Gl. *dimension* a verk muzul astennad ur c'horf, Br. **ment** b. Komz a reer eus Br. “ teir **ment** ur sonnenn, an hed, al led, ar sav ”, Gl. “ les trois *dimensions* d'un solide, la longueur, la largeur, la hauteur ” ; “ div **vent** ul leurenn, an hed, al led ”,

Gl. “ les deux *dimensions* d'une (sur)face, la longueur, la largeur ”, h.a., sl. Da-63, p. 37. En arlakadenn ar geñverelezh ez ouzhpenner ur pevare **ment**, an amzer.

ER VENTAWOURIEZH

Astennet eo bet keal Gl. *dimension* (Br. *ment*) d'ar brasterioù diazez a bleustrer warno er Fizik. En tu all da Gl. *longueur* (Br. *regad*, arouez L), e reer gant Gl. *masse* (Br. *tolz*, arouez M), Gl. *temps* (Br. *amzer*, arouez T), Gl. *intensité de courant électrique* (Br. *tredanread*, arouez I), Gl. *potentiel électrique* (Br. *tredanvarr*, arouez U), h.a., sl. KIS-110, La-06, pp. 43 hh. Adalek ar brasterioù diazez e saveler ar Gl. *grandeurs* (Br. *mentadoù*) diwar-bouez an Gl. *équations aux dimensions* (Br. *ataladoù mentawouri(ezh)el*) ; sk. : “ L^3 zo atalad an ec'honad (muzul un egorenn deirment pe ec'honenn) ”, “ MLT^{-2} zo atalad an nerzh pe ar pouez ”. Br. *mentenn* (Gl. *grandeur* arveret en ur c'hemeradur disheñvel) a reer eus nep elfenn a c'haller ardaoliñ dezhi un niver, sl. KIS-324, La-08, pp. 274 hh. ; kemm a lakaer etre 1° Br. *brasterioù andennadel* pe *mentennoù merkadus* (Gl. *grandeurs intensives, grandeurs repérables*) na c'haller ket muzuliañ, n'eus ket mentadoù evito enta, an niver ardaolet dezho o vezañ un *niverenn urzh* war ur skeul gendivizat, sk. : Br. “ ar *c'hlevrez* ”, Gl. “ le *niveau acoustique* ” (KIS-324, id., p. 277), 2° Br. *brasterioù astennadel* pe *mentennoù muzuliadus* (Gl. *grandeurs extensives, grandeurs mesurables*) a c'haller kementadiñ, eleze ardaoliñ dezho gwerzhioù, a zo enta evito *mentadoù* (Gl. *grandeurs (mesurées)*) hag *ataladoù mentawouriel*.

E se e brezhoneg e lakaer kemm etre ar *ventenn* elfenn fizikel hag ar *ventad* a zo ar werzh anezhi. Da skouer, e reer *gorreenn* eus ur bajenn levr, dezhi div vent, hed ha led, ha *gorread* eus ar werzhad anezhi muzuliet e kentimetroù karrez. Merkomp e roer anvadoù diforc'h d'ar *mentennoù* ha d'ar *mentadoù* evit an egorennoù hepken (sl. Da-63, id.)

ER VENTONIEZH

Er Ventoniezh eo bet astennet keal ar *vent* da gement egor 'zo en tu all d'an egor lavaret *teirment* (Gl. *espace à trois dimensions*). Anv a reer a egor *n-ment* (Gl. *espace à n dimensions*) pa'z eus ezhomm eus *n* ment evit didermenañ pep hini eus e boentoù.

ER JEDONIEZH

An astenn brasañ zo bet roet da geal ar **vent** en diskiblezh-mañ. E gavout a reer despizet evel henn : “ En un damkaniezh jedoniel lavaret, ur *vent* zo un arloadur o kevrediñ ouzh un ergorenn eus an damkaniezh ur priñvel a c'hell bezañ anvevenn diouzh an dro.” (BOUVIER & GEORGE, *Dict. Math.*, p. 225.)

A-GEÑVER GANT AR PREDER

Arver leterc'hadek Gl. *dimension* a sav ken abred hag an 18^t kantved ; hervez *Petit Rob.*, “ Prendre les *dimensions* de quelqu'un ” oa kement ha priziañ e varregezh, barn e dalvoudegezh. Ne weler avat ar ger dindan bluenn an dezevoudion nemet a-c'houde kreiz an 20^t kantved [A-douez ar menegadoù amañ da heul ez eo tennet ar seizh kentañ eus P. FOULQUIE, *Dict. Lang. Phil.*, pp. 178-179] :

I. – La solution biologique ou économique d'un problème humain [...] est incomplète et fragile s'il n'est tenu compte des plus profondes *dimensions* de l'homme. (E. MOUNIER, 1950.)

II. – [...] la *dimension* collective de l'action. (E. MOUNIER, id.)

III. – Il n'y a pas de patrie sans histoire. On voit trop bien aux États-Unis ce que c'est qu'un peuple privé de la *dimension* du temps. (S. WEIL, 1949.)

IV. – La lecture est une *dimension* du psychisme moderne. (G. BACHELARD, 1960.)

V – La tradition idéaliste de l'Occident s'est installée dans cette *dimension* conceptuelle qui lui paraît constituer l'ordre même de la réalité. (G. GUSDORF, 1956.)

VI. – La relation à autrui se développe selon les *dimensions* contradictoires, ou plutôt complémentaires, de la sympathie et de l'agressivité. (G. GUSDORF, id.)

VII. – La relation avec Dieu semble s'imposer comme la *dimension* constitutive de la réalité du monde humain. (G. GUSDORF, id.)

VIII. – C'est une métaphore que de parler d'une *dimension* verticale ou horizontale de l'être (ou du langage). (G. LEGRAND, 1972.)

IX. – [...] la *dimension* proprement sensible de notre expérience, qui distingue la perception de l'intellection [...]. (R. BARBARAS, 1994.)

X. – [...] rendre compte ainsi de la perception en sa double *dimension* de « subjectivité » et d'ouverture à une transcendance. (R. BARBARAS, id.)

XI. – On peut donc dire que l'Être même, en sa différence avec l'étant, n'est autre que cette *dimension* de stupeur ou de retrait au cœur du Sensible. (R. BARBARAS, id.)

A-walc'h ez eus gant ar skouerioù diagent da dresañ durc'hadur ster Gl. *dimension* e lavar ar preder — hag el lavar lennegel ha boutin evel a gaver en arroudoù da heul tennet eus *Petit Rob.* :

XII. – La révolte est une des *dimensions* essentielles de l'homme. (CAMUS, 1951.)

XIII. – La télévision a fait un effort qui n'est « peut-être pas à la *dimension* de notre époque ». (*L'Express*, 1966.)

XIV. – La première greffe (d'un cœur humain) a pris les *dimensions* d'une aventure nationale. (*L'Express*, 1968.)

XV. – L'auteur fait coïncider les *dimensions* du concret et du symbolique, de la sensualité et du mythe. (*Nouv. Obs.*, 1966.)

KEVATAL(IOU) BREZHONEK LENNEGEL

Kentañ lañs, e rin tro ar menegadoù diauc'h o klask treiñ e pep hini ar Gl. *dimension* dre ar c'hevatal brezhonek lennegel nesañ.

A. – Br. *arvez*.

I. – [...] *arvezioù* donañ mab-den.

II. – [...] *arvez* strollennel an ober.

IV. – Al lenn zo un *arvez* eus ar bred arnevez.

X. – [...] ar merzhout en e zaou *arvez* ez eo ar c'houzrec'helezh hag an digorded d'un trehont.

B. – Br. *ment*.

III. [...] ur bobl o tioueriñ *ment* an istor.

XIII. – Ar skinwel en deus graet ur striv nad eo ket marteze a *vent* gant hon amzer. (Sl. G ivez.)

C. – Br. *stern*.

V. – Hengoun derc'helour Kornog zo emstaliet er *stern* meizadel-se [...]

D. – Br. *ahel*.

VI. – Er c'heñver ouzh an hentez e tispak hervez *ahelioù* kevenebus, pe genglokaus kentoc'h, ar c'henhoal hag an darwant.

VIII. – [...] un *ahel* a-zerc'h pe a-zremm er boud (pe el lavar).

XV. – An aozer a lak en arun *ahelioù* al louerele hag an argelele, ar vlizoni hag ar gwengel.

E. – Br. *kedrann*.

VII. – Ar c'heñver ouzh Doue a hañval anadiñ evel *kedrann* e gwerc'helezh ar bed denel.

IX. – [...] ar *gedrann* haezel ent strizh eus hon buhezañ, o lakaat kemm etre merzhout ha meizañ [...]

F. – Br. *perzh*.

XII. – An emsevel zo unan eus *perzhioù* boniek mab den.

G. – Br. *keñver*.

XIII. [...] ur striv nad eo ket a *geñver* marteze gant hon amzer. (Sl. B ivez.)

H. – Br. *pouez*.

XIV – Kentañ imboudadur (ur galon denel) zo bet gantañ *pouez / pouezded / pouezusted* un avantur vroadel.

I. – Br. ?

XI. – [Hini ebet eus an termenoù lennegel diagent ne hañval dereout. Ar re dostañ : *perzh, kedrann* zo re bell c'hoazh da'm meno.]

DEZRANN KEALEL HA KINNIGOU ALL

Pa gomzer eus “ div *vent* ur c'horreenn ” ez emlakaer e domani an *hennadoù ergorel* ha *muzuliadus*. En eneb, arverañ Gl. *dimension* e lavar ar preder a ra d'ar sell durc'haat etrezek *hennadoù buhezel, anvuzuliadus*, eleze mont tre e kelc'h ar *gouzrec'h* — oc'h engronnañ enta *dangorelezh* hag *ergorelezh* diouzh un tu koulz hag an domani e diagiz o disparti diouzh an tu all. *Hennadoù buhezel* eo “ an ober ”, “ hon amzer ”, “ ar vammvro ”, “ ar bred arnevez ”, “ gwerc'helezh ar bed ”, “ ar Boud ”, h.a. Ober anv eus Gl. *une dimension* anezho zo kement hag ambredañ un naouster *hollel*

ha *retvezel*, ken amparus dezho ha, lakaomp, he mentoù d'ar c'horreenn. Eno emañ kantabeg al leterc'had a zo en orin arver buhezel Gl. *dimension*.

Anat eo e c'hallfed heuliañ ar galleg en e leterc'had hag ober ivez gant Br. *ment* bewech ma ra ar galleg gant *dimension* en e gemeradurioù buhezel, lavarout da skouer : “ *mentoù* donañ mab den ”, “ *ment* strollennel an ober ”, h.a. Klask a c'haller ivez hentoù all — daoust ha n'eo ket talvoud pennañ ar yezhouriezh, he c'hantreizh evit gwir, digeriñ hentoù nevez d'ar spered ? Merkomp e chom gwan an darn vuiañ eus an termenoù lennegel a'm eus roet da gevatal da Gl. *dimension* er bommoù diagent ha splann eo perak : hini anezho, *arvez*, *stern*, *perzh*, *kedrann*, h.a. ne gennot nag hollelezh, na retvez. Pelloc'h e rankomp kas an imbours'h.

J. LACAN en deus digejet ur meizad nes da gemeradur buhezel Gl. *dimension* a zo Gl. *registre* : “ L'imaginaire est l'un des trois *registres* essentiels du champ psychanalytique. ” (“ An drec'hel zo unan eus tri *gwere* pennañ ar vaezienn vredelfennadel ”) GBLF. ¶ 570. *Dimension* ha *registre* a arouez o daou naouusterioù hollel ha retvezel eus un divoud buhezel. Nemet, endra chom *dimension* e par al leterc'hañ, ez eo bet neptuet al leterc'had orin e *registre* evit tennañ anezhañ ur meizad gwirion, eleze ur benveg dezrannañ, parzh en ur reizhiad klok : despizet eo pep *gwere* diouzh un tu a-gevenep d'an daou all, ar *gwere* drec'hel a-gevenep d'ar *gwereoù* trael hag argelel, h.a., diouzh an tu all diwar-bouez ar merkoù anezhañ a stader war ar realioù, ar c'heñverioù en- hag etregouzrec'hel, h.a., merkoù oc'h araezañ sevel ur rummadur dibarek eus ar re-mañ. Ken e c'hoarvez un eilpennadur prederel : tra ma tave an *dimension* d'un divoud buhezel (“ mab den ”, “ an ober ”, “ ar vammvro ”, h.a.) evel un arvez hollel ha retvezel anezhañ, a taveer divoudoù buhezel (“ ar realioù ”, “ ar c'heñverioù en- hag etregouzrec'hel ”, h.a.) d'ar *stern* meizadel amparet gant an tri *registres*. Ken gaous enta ouzh an daou hennad dezevout e ve lakaat Br. *gwere* da zec'heriañ kemeradur buhezel Gl. *dimension*.

Kennotus da hollelezh ha da retvez eo ar verb Br. *amparañ*. En e orin emañ hBr. *ampar* « constitue, fait, représente », ennañ ur *par-* « faire, créer » eus **q^wer* « faire, établir, accomplir » ; an kez *par* zo c'hoarvezet betek ennomp gant ar ster “ « partie, parcelle de terre » du sens primitif « établissement, matière de, fonds de » ” DGVB. pp. 62 & 281. Stadañ a reomp e klot lod eus arverioù Gl. *dimension* er frazennoù usveneged gant an despizadur "arvez amparus" : “ *arvezioù amparus* mab den ”, “ al lenn zo un *arvez amparus* d'ar bred arnevez ”, “ an emsevel zo unan eus pennañ *arvezioù amparus* mab den ”, h.a. Merzhomp avat ne zerefe ket hevelep gerienn er bommoù XIII, XIV, XV, ar re end-eeun ma ra diouer keal ar retvez, ma ve kenkoulz arveret un termen all hep koll ster :

XIII. – [...] en *rapport avec* / à la *hauteur de* / selon l'*importance* de notre époque.

XIV. – [...] l'*importance* / la *tournure* d'une aventure nationale.

XV. – [...] les *registres* du concret et du symbolique [...]

E gwir, er bomm XV ez eo intentadus Gl. *dimensions* pe evel "arvezioù amparus" d'un divoud meneget er-maez eus an arroud pe evel "gwereoù" hervez ur c'hemeradur nes d'ar *registres* lakanek. Degouezhioù damheñvel a c'hallfed gwelout er bommoù V ha VI. Evit ar bomm XI a lezan bepred a-gostez evit an ampoent.

Kinnig a ran kurzhañ ar c'herienn *arvez amparus* d'ar furm **ampar** g. **-où**. Ar pennanv-mañ, en ur reiñ da intent ez eo an naouuster ambredet *amparus* d'an divoud, a gennotfe ar *par* (ar maez, al live) ez eo anezhañ.

I. – Diglok ha bresk e vez [...] an diskoulm bevedel pe armerzhel eus ur gudenn denel ma ne zalc'her ket stad eus *amparoù* donañ mab den.

II. – [...] *ampar* strollennel an ober.

III. – Hep istor mammvro ebet. Skouer ar Stadoù Unanet a ziskouez re sklaer ar pezh eo ur bobl o tioueriñ *ment* / *ampar* an istor.

IV. – Al lenn zo un *ampar* eus ar bred arnevez.

V. – Hengoun derc'helour Kornog zo emstaliet en *ampar* meizadel a hañval dezhañober urzh ar werc'helezh end-eeun.

Gant ur c'hemeradur all :

[...] er *gwere* meizadel a hañval dezhañ *amparañ* urzh ar werc'helezh end-eeun.

VI. – Ar c'heñver ouzh an hentez a zispak hervez e *amparoù* kevenebus, pe genglokaus kentoc'h, ez eo ar c'henhoal hag an darwant.

Gant ur c'hemeradur disheñvel un disterig :

Ar c'heñver ouzh an hentez a zispak hervez *gwereoù* kevenebus, pe genglokaus kentoc'h, ar c'henhoal hag an darwant.

VII. – Ar c'heñver ouzh Doue a hañval anadiñ evel un *ampar* da werc'helezh bed mab den.

VIII. – Ul leterc'had eo ober anv eus ur *vent* a-zerc'h pe a-zremm eus ar boud (pe al lavar).

Hogen, hag ul leterc'had pe un dienderc'had e ve ober anv eus

[...] un *ampar* a-zerc'h pe a-zremm eus ar boud (pe al lavar) ?

IX. – [...] an *ampar* haezel ent strizh eus hon buhezañ, o lakaat kemm etre merzhout ha meizañ.

X. – [...] e se ober meiz war ar merzhout en e zaou *ampar* ez eo ar c'houzrec'helezh hag an digorded d'un trehont.

XII. – An emsevel zo unan eus *amparoù* pennañ mab den.

XV. – An aozer a lak en arun *amparoù* / *gwereoù* al louere hag an argelel, ar vlizoni hag ar gwengel.

Da bengenniñ ez aimp d'ar bomm XI bet skrivet en e levr *La perception — Essai sur le sensible* ¹, Hatier Paris, 1994, p. 75 gant Renaud BARBARAS, prederour a c'haller lavarout emañ “ war an talbenn ” en erv boulc'het gant HUSSERL ha kendalc'het gant MERLEAU-PONTY. E frazenn a intentan evel henn : saouzan hag emdenn eo hon buhezadur eus ar Bout ha war un dro an erzerc'hadur eus ar Bout, an kez saouzan hag emdenn o vezañ *arvezioù amparus* d'an Haezel ². Ken e trofen :

XI. – Eus ar Bout end-eeun, e kement ma'z eo disheñvel diouzh ar beziat, e c'haller lavarout enta ned eo tra estreget an *ampar*-se a saouzan hag a emdenn e kalon an Haezel.

Dezevourion all e-leizh o deus graet gant an termen *dimension*. Menegomp H. MARCUSE, aozer ul levr a reas trouz en e amzer : *One-dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, Boston, 1964. “ Unventek eo meizadur ar bed na wel mui ennañ eneberezh ebet, nemet disklotadurioù da gempenn dre embregadennoù azas. Unventek eo ar gevredigezh ma'z eo pladet pep dislavar trehontel, m'he deus reuzeudigezh mab den paouezet a vezañ un danvez trabedel ha maezienn daelerezhel an Istor evit bezañ ur gudenn galvezel nemetken” (*Emsav* 41, 1970, pp. 169-170). Ar “ politically correct ”, an “ dereat ent politikel ” zo hiziv anv an unventegez o ren war ar speredegzh arnevez, o tredizhañ betek furmoù an dasstourm outi, komz a ran eus al luskadoù hevelebour ¹.

¹ Trugarekaat a ran Alan E. AR BERR en deus lakaet etre va daouarn an oberenn-se sklaerius ha, dav e lavarout pa'z eo degouezh dibaot e-touez ar brederourion, savet en ur yezh kaer.

² A-zivout Br. *haezel*, Gl. *sensible* e tavean da KIS-502, La-10, pp. 412 hh. BARBARAS avat ne ro d'an termen hini eus ar c'hemeradurioù ezrevellet, eleze nag ur ster dangorel nag ur ster ergorel, met treiñ a ra e sell etrezek diagiz an disparti etre dangorel hag ergorel. War se hon eus bet skrivet c'hoazh e brezhoneg ha derc'hel a raimp d'ober hep mar.

¹ Anadenn a-strew dre ar Blanedenn a c'hellomp-ni arseliñ a-dost er c'horn-mañ anezhi : al luskadoù breizhek hag o c'hevatalioù lepenour oc'h argarziñ unventegez ar bed beziat evit lojañ o c'halon en ur Vreizh vreizhek, ur France française, handerc'hadoù ken unventek all.

GOUDENOTENN : MERLEAU-PONTY HAG AN *DIMENSIONNALITE*

Uheloc'h e'm eus lavaret e chom keal buhezel an *dimension* e par al leterc'hañ. Da geizañ eo hevelep haeradenn pa gejer gant oberoù diwezhañ MERLEAU-PONTY, *Le visible et l'invisible* ² pergen. An diaester gant devez MP eo e tilez hentoù boas ar Brederouriezh. Adalek ARISTOTELES betek DESCARTES ha HUSSERL zoken e c'hoarveze kentañ kammed ar prederour a emdennañ eus ar bed evit sellout outañ, eleze a zispartiañ un dangorenn (an Ego, an emouezañ) diouzh un ergorenn (ar bed, an dra). En eneb, MERLEAU-PONTY a vir a emdennañ, a zibradañ, a vont er-maez, a sevel ur reizhiad distag. Atersiñ a reer : dibradañ diwar betra, er-maez eus petra, distag diouzh petra ? Aze emañ an dalc'h. Rak lavarout *petra* end-eeun a ve azon endeo ez eur dibradet, aet er-maez, distag – diac'hinad divarc'hus d'ur spered kartezeke, seul zivarc'husoc'h ma'z eo e yezh DESCARTES e tiwanas an ankartezekeañ preder a ve. Enepe kas ur brederouriezh a yeas d'he barr gant HEGEL (o vukañ d'an *diahont* : dod, gourzhdod, kendod) e striv MERLEAU-PONTY etrezeke an *diagiz* ; da gentañ penn etrezeke ar par ma n'emañ ket diforc'het dangor hag ergor. Embregadenn amjestr en redias da zilezel ul lod mat eus binvioù ar preder klasel ha da grouiñ kealioù azas diouzh ur c'herzh digunvez.

Remplacer les notions de concept, idée, esprit, représentation par les notions de *dimensions*, articulation, niveau, charnières, pivots, configuration — le point de départ = la critique de la conception usuelle de la chose et de ses *propriétés* ∅ critique de la notion logique du sujet, et de l'inhérence logique ∅ critique de la signification *positive* (différences de significations), la signification comme écart [...] (*V.I.*, p. 277).

An termen *dimensions* (stouedoù gant an aozer) zo amprestet dre leterc'hañ diouzh ar bed ergorel. Hogen, ha “leterc'hañ” eo ar ger a zere ? Rak *dimensions* er ster nevez a denn kentoc'h da c'hoari evel roll ar genad e-keñver spesad ar mentoù ergorel pe, gwelloc'h a-galz : hini an andon, ar gwriennadur anezho.

Un « monde » a des dimensions. Par définition elles ne sont pas les seules possibles (par passage à une 3e dimension, des êtres spatiaux séparés dans les deux premières peuvent être reliés). Mais par définition aussi elles ont valeur de membrure, elles sont plus que des singularités de contenu : les valeurs dans un dessin au crayon sont représentatives du tout. (*V.I.*, p. 277)

² Levr dalif kenaozet gant Cl. LEFORT diwar ar paperoù chomet a-zivwar-lerc'h MERLEAU-PONTY aet da anaon e 1961. Embannet e voe *V.I.* gant Gallimard e 1964.

Sellomp dres despizadur an *dimension* en e ster kentañ, ar *vent* enta : mar ouzhpenner ur *vent* d'ur metou egorel M_n e saveler ur metou egorel M_{n+1} a zo bezus ennañ un anvevennad meteier a rizh M_n . Diwar henn e c'haller intent ar *vent* egorel evel un “ ahel bezusted ” (ha MERLEAU-PONTY a ra alies anv eus “ axe ”, “ rayon de monde ” da aroueziñ an arvez-se eus an *dimension*). He intent a c'haller ivez evel “ arvez amparus ”, “ ampar ” pa araez ar *vent* ouzhpennet amparañ ur metou a zerez uheloc'h pe donoc'h.

« Claudel dit à peu près qu'un certain bleu de la mer est si bleu qu'il n'y a que le sang qui soit plus rouge » (V.I. p. 174). Il ne s'agit pas de rechercher ce qui, dans le bleu de la mer ou le rouge du sang, conçus comme des entités distinctes, justifie leur mise en rapport, l'expression de l'un par l'autre. Il faut reconnaître tout au contraire que le bleu et le rouge, couleurs définies, adviennent à partir d'un « comportement » unique, qui ne leur est pas *commun* puisqu'en lui ils ne se distinguent pas encore, d'une dimension « antérieure » à leur différence, celle-là même que Claudel tente de signifier. Bleu et rouge sont des variantes dans la dimension de la couleur ; ils le sont aussi dans celle d'une profondeur sourde, « épaisse », qui est *en même temps* celle du rouge sanguin et du bleu marin. Ces deux termes, en leur réalité sensible, recèlent une profondeur, cristallisent cette dimension, rendent visible cet invisible ou plutôt, sont la visibilité de cet invisible. La profondeur de la mer est un rayon de monde, dont le bleu émerge, qu'il concentre à titre de *quale* sensible, mais qu'il n'épuise pas : cet élément de la profondeur rayonne par delà le bleu, vient « toucher à distance » la rougeur du sang, se donne en elle une autre figure. (R. BARBARAS, *De l'être du phénomène. Sur l'ontologie de Merleau-Ponty*, Millon, Grenoble, 1991)

An *dimensions* a zo kel anezho amañ o deus da welout gant ar buhezañ a dra sur. Ne c'haller ket koulskoude ober outo arvezioù *dangorel* rak, e gwir, emaint e gwrizienn hon anadoudegezh eus ar bed ergorel. N'int ket *ergorel* kennebeut evit kelo, rak mard int amparus d'an ergorelezh e vanont en *diagiz*, en *diwel*, “ e *punctum cæcum* hon emouezañ ” eme c'hoazh MERLEAU-PONTY. An anaout anezho a zeu dimp dre ar sell-ha-komz barzh — ar moned hontreat (La-08, p. 518) — an un *nid* oc'h enaouiñ merzhout ha lavarout (kv. KIS-381, La-09, p. 278 n.)¹.

¹ Gant se hon eus pledet hag e raimp c'hoazh : da gemer o lañs ez ampleg an hontren an *diagiz*, ar ster an eul, an emouezañ an anemouez, ar merzhout hag al lavarout dallded ha muted ar “ Boud krai ”, en ur ger an erouez un dierouez (sl. KIS-345, La-08, pp. 336-342 ; KIS-381, La-09, pp. 278-280).

Klaskomp bremañ penaos e tegouezh e brezhoneg an tri arroud diagent.

Erlec'hiañ ouzh ar c'healioù "meizad", "mennoz", "spered", "derc'hañ" ar c'healioù "amparou", "kenvell", "live", "koubledennoù", "paoelloù", "kefluniadur" — ar poent loc'hañ = amzaelañ meizadur boas an dra hag e berzhioù Ø amzaelañ keal poelloniel ar gouzrec'h, hag an enlenadelezh poelloniel Ø amzaelañ ar ster soliadel (diforc'hioù ster), ar ster evel forc'had [...] (V.I., p. 277).

Ur « bed » zo dezhañ amparou (mentou). Dre zespizadur, re all zo gallus (dre an tremen d'un 3^e ment e c'hell beziadoù ergorel disrann en div gentañ bezañ kenereet). Dre zespizadur ivez avat e talvezont da empradur, bez ez int muioc'h eget dibaregezhioù eus an endalc'had : en un dresadenn greion e vez an talvoudoù derc'hennus d'an hollenn. (V.I., p. 277)

« Claudel a lavar tost da vat ez eus ur glas eus ar mor ken glas ma n'eus nemet ar gwad a zo rusoc'h » V.I. p. 174. An dalc'h n'eo ket imbours'hiñ ar pezh eus glas ar mor pe eus ruz ar gwad intentet evel hennadoù diforc'h a gantreizhfe lakaat an daou a-geñver, eztaoliñ an eil dre egile. Dav eo er c'hontrol denaout e tarvez ar glas hag ar ruz, livioù spis, adalek ur « moned » unel, nad eo ket boutin etrezo peogwir n'int ket digemmet ennañ c'hoazh, adalek un ampar « e diagent » o diforc'hidigezh, an hini end-eeun a glask Claudel aroueziñ. Ar glas hag ar ruz zo stummoù en ampar al liv ; stummoù int ivez en ampar un donder teñval, « tuzum », a zo war un dro hini ar ruz gwad hag ar glas mor. An daou dermen, en o gwerc'helezh haezel, zo enno un donder, a ra d'an ampar-mañ strinkennañ, d'an diwel hewelaat pe gentoc'h, zo heweled an diwel-se. Donder ar mor zo ur skin eus ar bed a eskor dioutañ ar glas, a zo devec'hiet gant ar glas e rezh ur quale haezel, hogen nad eo ket diviget gantañ : saezhenniñ a ra seurt elfenn a'n donder en tu-hont d'ar glas, a zeu da « douch a-bell » ruzder ar gwad, o wiskañ ennañ un neuz all. (R BARBARAS.)

Dre an amprouenn emañ o paouez lakaat war Br. *ampar* e notomp un neuennadur en e gemeradurioù. En eil testenn, l. 1, ez a nes da Br. *ment* en ur bouezañ war benaos emañ ar *vent ventoniel* amparus d'an egor. En trede testenn, l. 7, ez emgaver distro e kefin Br. *arvez amparus* ; l. 9, e klever *ampar* evel nes da Br. *par* : “ stummoù e *par* al liv [...], e *par* un donder teñval ” ; l. 12 emañ bodet e Br. *ampar* ar c'hemeradurioù usveneg hag, ouzhpenn, e teu warnañ ar ster digent eskoret diouzh kerzh preder MERLEAU-PONTY ha lakaet a-wel gant BARBARAS ¹ .

¹ A-fet Yezhouriezh, notomp e kemer Br. *ampar* e renk e-barzh steudad an deveradoù diwar (-) *par*(-), sl. KIS-386, La-09, pp. 317 hh., e steudad ivez an deveradoù diwar *am-*

Evel ma'z eo ar *vent ventoniel* amparus d'un anvevennad meteier M_n e-barzh ar metou M_{n+1} , ez eo an “*dimension*” *diagiz* kement hag ar “*vent*” amparus d'ur gevatalded e gwrizienn al livioù evel e gwrizienn nep merzhed, e gwrizienn ar c'homzoù ivez — anv a ra MERLEAU-PONTY eus ur “*métaphoricité générale*”, un “*hollelerc'hadur*”. Ha deskrivañ an kez “*ment*”, an kez *ampar diagiz* evel hini ar “*monde sauvage*”, an “*Être brut*”, ar “*bed gouez*”, “ar *Boud krai*”, o savelañ keal an *dimensionnalité*, an *amparelezh*.

Da glozañ an notenn-mañ — a zo pell a vezañ diviget ganti he frepoz — e verkin ar pezh a ouzer abaoe LEIBNIZ : seul frouezhusoc'h an devezout m'en rener e muioc'h yezhoù. Alese, arverañ Br. *ampar*, ya gant ma chomo Gl. *dimension* en amen, dre ma tigor an eil hag egile, hag int kinniget da genster, bep a *ampar*, bep a *dimension* d'ar preder.

(*kant* ~ *amgant*, *bred* ~ *ambred*, *ken* ~ *amgen*, h.a.), o piaouañ dre se ar galloudelezhioù a zo re ar familhoù bras bennozh da builhentez an danvez keñverioù etre o izili.